

EVROPSKA I EUROATLANTSKA PERSPEKTIVA BOSNE I HERCEGOVINE U KONTEKSTU NOVIH GEOPOLITIČKIH ODNOSA

Prikaz naučnog skupa

Primljeno/Received: 24. 11. 2022.

Prihvaćeno/Accepted: 5. 12. 2022.

Lada SADIKOVIĆ

*Univerzitet u Sarajevu - Fakultet za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije
23. novembar/studeni 2022. godine, Sarajevo, BiH*

Povodom 25. novembra Dana državnosti Bosne i Hercegovine, 30. godišnjice članstva Bosne i Hercegovine u Ujedinjenim nacijama, te 20. godišnjice članstva u Vijeću Evrope, Univerzitet u Sarajevu - Fakultet za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije organizovao je naučni skup pod nazivom „Evropska i euroatlantska perspektiva Bosne i Hercegovine u kontekstu novih geopolitičkih odnosa“, koji se održao 23. novembra 2022. godine u prostorijama Fakulteta.

S obzirom da članstvo u navedenim međunarodnim i regionalnim organizacijama pruža velike benefite, povod je to, upravo, da se konkretno sagledaju do sada ostvareni rezultati, ali i daljnja perspektiva države Bosne i Hercegovine u smislu konkretnog napretka, kojeg je jedino moguće ostvariti unutar integrativnih procesa. Iako država Bosna i Hercegovina i dalje funkcionira unutar Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini, posebno je važno insistirati na direktnoj i dosljednoj primjeni svih pripadajućih aneksa i raspoloživih instrumenata s posebnim akcentom na samu ulogu Visokog predstavnika u Bosni i Hercegovini. Isto tako, svi daljnji postupci moraju biti usklađeni sa specijalnom ulogom Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda, koja je u Bosni i Hercegovini direktno primjenljiva i ima prioritet nad svakim drugim pravom.

U svojstvu predsjedavajuće Naučnog skupa prof. dr Lada Sadiković je prilikom otvaranja istakla enormnu važnost evropskih i euroatlantskih integracija za Bosnu i Hercegovinu u datom geopolitičkom trenutku, nakon čega su uslijedili pozdravni govori rektora Univerziteta u Sarajevu prof. dr Rifata Škrijelja i ministricе za nauku, visoko obrazovanje i mlade Kantona Sarajevo prof. dr Aleksandre Nikolić. Skup je u cjelosti usmjerio interes na geopolitičke odnose i dinamiku napretka Bosne i Hercegovine, naglasivši važnost multidisciplinarnog pristupa kako u sagledavanju cjelokupnog stanja tako i u donošenju zaključaka koji bi trebali biti od iznimne važnosti za državu Bosnu i Hercegovinu i njen daljnji put ka punopravnom članstvu u NATO-u i EU.

Nakon diskusije, učesnici Skupa su se usaglasili, da je ulazak Bosne i Hercegovine u NATO i EU ocijenjen kao najvažniji cilj za Bosnu i Hercegovinu u cjelini, te da je Visoki predstavnik

neophodni dio čitavog procesa. U tom pravcu, istaknuta je i sama vrijednost ovakvih skupova koji omogućavaju povezivanje i razmjenu stavova. Učesnici Naučnog skupa dostavili su svoje zaključke koje izlažemo u cjelosti.

Dekan prof. dr Jasmin Ahić Univerziteta u Sarajevu - Fakulteta za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije istakao je, da ima privilegiju i izuzetnu čast što može poželjeti dobrodošlicu na naučni skup „Evropska i euroatlantska perspektiva Bosne i Hercegovine u kontekstu novih geopolitičkih odnosa“ koji je naš Fakultet upriličio u povodu 25. novembra Dana državnosti Bosne i Hercegovine, te povodom obilježavanja 30. godišnjice članstva Bosne i Hercegovine u Ujedinjenim nacijama i 20. godišnjice članstva u Vijeću Evrope, i to kao jedan u nizu događaja koje Fakultet za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije organizuje u okviru priprema za obilježavanje jubilarnih 30 godina postojanja 2023. godine. Prof. dr Ahić dalje ističe: „Integracija države Bosne i Hercegovine u Evropsku uniju i NATO savez najvažniji su procesi u postratnom i postdejtonskom periodu u Bosni i Hercegovini. Mi, sa Fakulteta za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije, nepodijeljenog smo stava da je evropski i euroatlantski put jedini put za našu domovinu, i da na tom putu ne smije biti kompromisa. Stoga mi čini posebnu čast da sa ovog mjesta imam priliku uputiti izraze zahvalnosti uvaženom ministru odbrane Bosne i Hercegovine doktoru Sifetu Podžiću za sve dobre rezultate učinjene na tom putu u prethodnom periodu. Danas, kada obilježavamo 79 godina ZAVNOBIH-a i slavimo državnost naše domovine, nakon svih stradanja i razaranja koje smo doživjeli u dvadesetom vijeku, imajući u vidu trenutne geopolitičke odnose, čini se, više nego ikada prije, da su ubrzane euroatlantske integracije naše države najvažniji generacijski zadatak. Uvjeren sam da će eminentni izlagači na današnjem naučnom skupu dati još bolji i jasniji uvid u sve izazove koji nas kao državu u tom pravcu očekuju. Značaj ove teme i važnost naučno utemeljene diskusije u tom smislu prepoznalo je Ministarstvo za nauku, visoko obrazovanje i mlade Kantona Sarajevu. Izuzetno mi je zadovoljstvo što je danas s nama uvažena ministrica profesorica Aleksandra Nikolić, kojoj se ovim putem zahvaljujem za podršku Ministarstva u realizaciji ovog naučnog skupa shodno rezultatima Javnog poziva za sufinansiranje organiziranja konferencija na području Kantona Sarajevo u 2022. godini. Posebne izraze zahvalnosti upućujem rektoru Univerziteta u Sarajevu profesoru Rifatu Škrijelju na kontinuiranoj podršci u rastu i razvoju našeg fakulteta, te svakako u pogledu svih aktivnosti koje provodimo i naučnih skupova koje organizujemo. U konačnici, izraze zahvalnosti i čestitke upućujem cijenjenoj kolegici, prodekanesi za naučnoistraživački rad našeg fakulteta, profesorici Ladi Sadiković, na ideji i izuzetnoj posvećenosti u realizaciji ovog značajnog naučnog skupa. Sve Vas srdačno pozdravljam i želim uspješan rad!“

Uvodne smjernice Naučnom skupu dao je dr Sifet Podžić, ministar odbrane Bosne i Hercegovine naglašavajući posebno, da je članstvo Bosne i Hercegovine u NATO i EU strateški državni vanjskopolitički cilj Bosne i Hercegovine definiran svim relevantnim dokumentima Bosne i Hercegovine iz oblasti sigurnosti, odbrane i vanjske politike - Zakon o odbrani BiH, Odbrambena politika BiH, Sigurnosna politika BiH, Pregled odbrane, Strategija vanjske politike BiH. Opređeljenjem za članstvo u NATO-u, BiH je iskazala razumijevanje i prihvatanje koncepta kolektivne vojne sigurnosti kao kamena temeljca svoje dugoročne vojne strategije. S tim u vezi, ključni element za ostvarivanje neupitne kolektivne vojne sigurnosti BiH je postati članicom NATO-a jer je u tom slučaju njen suverenitet i teritorijalni integritet zagarantiran i od strane Saveza. Zbog njihovog značaja, kratko ću ukazati na strateške državne dokumente koji definiraju NATO put BiH: član 84. Zakona o odbrani BiH jasno definira obavezu svih institucija BiH za podizmanje

aktivnosti u okviru vlastitih ustavnih i zakonskih nadležnosti za prijem BiH u članstvo NATO-a, odbrambena politika BiH definira uključivanje BiH u regionalne, evropske i evroatlantske političke, ekonomske, vojne i druge integracione procese i organizacije, a naročito u EU i NATO, te definira da je ispunjavanje ciljeva NATO/PfP prvi korak ka punopravnom članstvu i uključivanju njenih oružanih snaga u strukturu NATO, sigurnosna politika BiH definira da je priključenje BiH u NATO osnovni prioritet aktivnosti na svim nivoima, pregled odbrane definira da se ovim dokumentom omogućava nastavak daljeg procesa evroatlantskih integracija BiH (NATO, EU), strategija vanjske politike BiH definira da nastavak provođenja aktivnosti u odnosu na NATO ostaje prioritet institucija BiH, pri čemu će prioritetne aktivnosti biti usmjerene ka aktivaciji i implementaciji MAP i nastavku provođenja aktivnosti u odnosu na NATO u skladu sa Zakonom o odbrani, Program reformi BiH, koji se podnosi NATO-u u formi Godišnjeg nacionalnog programa (ANP) u okviru Akcijskog plana za članstvo u NATO (MAP), potvrđuje da su aktivno učešće u regionalnim, evropskim i evroatlantskim procesima, posebno EU i NATO, vanjskopolitički i sigurnosni ciljevi BiH, kao i da će BiH kroz odbrambeno planiranje osigurati visok nivo saradnje sa NATO i EU i ispunjavanje obaveza BiH u vezi evropskih i evroatlantskih procesa. S tim u vezi, dokument Program reformi BiH definiše obaveze BiH vezano za evropske i evroatlantske procese, što uključuje procese saradnje radi ostvarenja strateškog cilja integracije BiH u NATO. U skladu sa strateškim dokumentima i utvrđenim opredjeljenjima, obavezan je nastavak aktivnosti BiH na ispunjavanju uslova za pristupanje evroatlantskim i evropskim integracionim procesima. S tim u vezi, a u skladu sa odlukom Sjevernoatlantskog vijeća NATO da od BiH prihvati podnošenje prvog Godišnjeg nacionalnog programa (ANP) u okviru Akcionog plana za članstvo u NATO (MAP), Predsjedništvo BiH je po pitanju usvajanja i podnošenja prvog ANP BiH donijelo Odluku o usvajanju dokumenta Program reformi BiH koji je u decembru 2019. godine podnesen u sjedište NATO-a u Briselu i koji je prihvaćen od strane političkog komiteta NATO-a. U novembru 2022. godine, Vijeće ministara BiH je usvojilo Program reformi BiH za 2021. i 2022. godinu čime je osiguran kontinuitet podnošenja ovog dokumenta u sjedište NATO-a. Također, u cilju jačanja otpornosti BiH u svijetlu izmijenjenog sigurnosnog okruženja u Evropi, kao i podrške miru, stabilnosti i reformskim procesima u BiH, NATO je u junu 2022. godine odobrio set mjera podrške BiH formaliziranih u dokumentu Prilagođena podrška BiH. Kao zaključak ovog uvodnog izlaganja, može se konstatovati da BiH ne smije dozvoliti neuspjeh u procesu prilagođavanja svojih sigurnosnih struktura i sposobnosti državnim potrebama i zahtjevima savremenog okruženja, te da pristupanje BiH u NATO predstavlja izuzetno značajan korak ka dugoročnom osiguranju ne samo vojne, nego i političke, ekonomske, društvene i druge stabilnosti BiH i regije. Kao potvrda ovakvog opredjeljenja može se uzeti primjer agresije Rusije Federacije na Republiku Ukrajinu kojom je nastupila nova dimenzija u međunarodnim i geopolitičkim odnosima. Nasuprot ranijim shvatanjima prema kojima su bitno reducirane mogućnosti nastanka vojnog sukoba na evropskom tlu ili globalnog vojnog sukoba, rat u Ukrajini ukazao je na slabosti postojeće međunarodne sigurnosne arhitekture i prijetnju međunarodnom miru. Imajući u vidu da ovakve prijetnje nadilaze mogućnosti samostalnog djelovanja pojedinačnih aktera, pogotovo malih, ekonomski i vojno limitiranih država, potvrđuje se važnost pristupanja BiH u NATO. Iz pozicije institucija iz kojih dolazim (MO BiH i OS BiH) neophodan je nastavak razvojnog procesa kako bi institucije odbrane BiH i njihov najvažniji operativni dio, Oružane snage BiH, bile priuštive i djelotvorne komponente sigurnosne, odbrambene i vanjske politike BiH i podržale savremene integracijske procese BiH. Uspješno funkcioniranje institucija odbrane zahtijeva efikasnu organizaciju i adekvatno finansiranje. Stoga se kao stalni zadatak nameće potreba daljeg razvoja

kapaciteta institucija odbrane, težišno razvoj modernih NATO interoperabilnih i kompatibilnih Oružanih snaga BiH koje su obučene, opremljene, sposobne i spremne da izvršavaju zakonske zadatke i ispune utvrđene državne ciljeve. Navedeno nastojimo postići kroz implementaciju Plana razvoja i modernizacije OS BiH, kao dijela Pregleda odbrane. Kompleksnost navedenog zadatka posebno dolazi do izražaja u uslovima nedovoljnog budžeta odbrane što zahtijeva racionalnu upotrebu raspoloživih resursa kako bi se podržala realizacija prioritarnih odbrambenih aktivnosti, uključujući postizanje NATO interoperabilnih i kompatibilnosti Oružanih snaga BiH. S tim u vezi, planski razvoj odbrambenih kapaciteta zahtijeva povećanje godišnjeg budžeta odbrane i odobrenje dodatnih finansijskih sredstava za realizaciju višegodišnjih razvojnih projekata u oblasti odbrane. U tom pravcu, neophodno je učiniti dodatne napore u saradnji sa nadležnim institucijama BiH.

Akademik Mirko Pejanović u referatu pod nazivom „*Pretpostavke ubrzanja integracije Bosne i Hercegovine u Evropsku uniju*“ poseban doprinos dao je pojašnjavajući opšti društveno-istorijski kontekst promjena geopolitičkih odnosa u Evropi i svijetu kao i pretpostavke za ubrzanje integracije Bosne i Hercegovine u Evropsku uniju“. Promjene u geopolitičkim odnosima u Evropi nastaju invazijom Ruske Federacije na Ukrajinu početkom 2022. godine. Zbog ruske vojne agresije na Ukrajinu nastale su brojne posljedice: masovno stradanje civila u Ukrajini, novi val izbjeglica iz Ukrajine, uništavanje gradova i infrastrukture, na cijelom evropskom prostoru došlo je do rasta cijena energenata i rasta inflacije. Naglašena je ujedinjenost zemalja Evropske unije u pružanju podrške i pomoći Ukrajini da organizuje svoju odbranu. Evropska unija Ukrajini dodjeljuje status kandidata za članstvo u Evropskoj uniji. Ne naziru se mirovne inicijative za zastavljanje rata u Ukrajini. Društveno-ekonomski, socijalni i politički razvoj Bosne i Hercegovine u proteklom mandatu Parlamenta Bosne i Hercegovine prolazi kroz nove vidove krize: blokada institucija države Bosne i Hercegovine od strane političke elite Republike Srpske, Parlamentarna skupština ne donosi zakone kojim se ispunjavaju uslovi iz 14. prioriteta Evropske unije, raste inflacija, u porastu je siromaštvo građana i dalje je na sceni suprotstavljenost parlamentarnih stranaka o državnom razvoju Bosne i Hercegovine, a to su negiranje države Bosne i Hercegovine i najave secesije Republike Srpske, a novonastalo stanje se može prevazilaziti ubrzanjem integracije Bosne i Hercegovine u Evropsku uniju. Kao glavne društveno-istorijske pretpostavke ubrzanja integracije Bosne i Hercegovine u Evropsku uniju javljaju se: geopolitičke pretpostavke, većinska volja građana za članstvo Bosne i Hercegovine u Evropsku uniju, promjena koncepta obrazovanja parlamentarne većine u Parlamentarnoj skupštini Bosne i Hercegovine i kulturološka osnova za ubrzanje integracije Bosne i Hercegovine u Evropsku uniju. Istaknute su geopolitičke pretpostavke ubrzanja integracije Bosne i Hercegovine u Evropsku uniju, jer Bosna i Hercegovina, na osnovu konsensusa vodećih svjetskih sila Dejtonskim mirovnim sporazumom je dobila geopolitičku osnovu za izgradnju mira, a izgradnja mira se odvija unutar istorijskog procesa integracije Bosne i Hercegovine u Evropsku uniju i NATO savez. Bosna i Hercegovina kao tranzicijsko i postkonfliktno društvo teži izgradnji demokratskih institucija, a napredak u socijalnom razvoju odvija se uz angažovanje i pomoć Evropske unije. EU je uložila preko 3,5 milijardi eura za obnovu i razvoj Bosne i Hercegovine. Zastoj u odvijanju procesa integracije Bosne i Hercegovine u Evropsku uniju, koji traje skoro cijelu deceniju, moguće je otkloniti novim geopolitičkim odnosom zemalja EU prema Bosni i Hercegovini, a u pitanju je odnos EP, Vijeće EU i Komisije Evropske unije, preveniranje ugrožavanja mira u Bosni i Hercegovini i secesionističkih tendencija moguće je donošenjem odluke do kraja 2022. godine da Bosna i Hercegovina dobije status kandidata. Najnovije ispitivanje javnog mijenja o podršci procesu pristupanja Bosne i

Hercegovine Evropskoj uniji koje je provela Direkcija za evropske integracije u avgustu 2022. godine pokazuje da 77,4% građana podržava pristupanje Bosne i Hercegovine Evropskoj uniji, a kao razloge podržavanja ulaska Bosne i Hercegovine u Evropsku uniju građani u najvećem procentu ističu garancije trajnog mira i političke stabilnosti. Iza toga slijede razlozi koji se odnose na slobodu kretanja ljudi, roba, kapitala, te poštivanje zakona i propisa (vladavina prava). Nešto više od polovine građana obuhvaćenih uzorkom (1.200 građana) smatra da je najveći donator Bosne i Hercegovine Evropska unija. Gotovo četiri petine građana glasalo bi za ulazak Bosne i Hercegovine u Evropsku uniju. Podrška je značajno veća u Federaciji Bosne i Hercegovine i Brčko Distriktu nego u Republici Srpskoj. Građani smatraju da evropski put Bosne i Hercegovine nema alternativu i nema značajnih promjena u 2022. godini u odnosu na ranije godine, a visok postotak podrške građana procesu pristupanja Bosne i Hercegovine Evropskoj uniji predstavlja bazični socijalni konsensus za odvijanje evropskih integracija. U proteklim decenijama parlamentarna većina u Parlamentarnoj skupštini nije imala programsku koaliciju ustanovljenu na osnovu sporazuma parlamentarnih stranaka. Vlast se vršila na partnerskom principu. Svaka stranka većine je mogla parcijalno djelovati. Nije bilo nužnog konsensusa za donošenje zakona i provođenje reformi. Do 2008. godine taj nedostatak konsensusa je nadomješten odlukama OHR-a po osnovu bonskih ovlaštenja. Proces evropske integracije pretpostavlja da se uspostavi novi koncept u postupku formiranja parlamentarne većine, a specijalni predstavnik EU i visoki predstavnik međunarodne zajednice mogu svojim pritiskom osigurati glavne tačke programa parlamentarne većine na nivou države. Politička osnova programa parlamentarne većine treba biti zakoni kojim se ispunjavaju uslovi za sticanje kandidatskog statusa Bosne i Hercegovine za članstvo u EU i otvaranje pregovora o otvorenim poglavljima. Na taj način se ustanovljava jedinstvena reformska agenda za Bosnu i Hercegovinu. Bitna je i kulturološka osnova za ubrzanje integracije Bosne i Hercegovine u Evropsku uniju. Bosna i Hercegovina je geografski i kulturološki dio Evrope. Oko pola miliona građana Bosne i Hercegovine je zaposleno u zemljama članicama Evropske unije. Često kažemo da svi putevi vode u zemlje Evropske unije (narod drumom, a političke elite šumom). Mnoga iskustva potvrđuju da građani Bosne i Hercegovine posjeduju kulturološka svojstva identična građanima u Evropskoj uniji: obrazovanost, radinost, tolerancija, adaptivnost, građanska odgovornost za poštivanje zakona pravne države. Možemo zaključiti da je ubrzanje integracije Bosne i Hercegovine u članstvo EU primarno geopolitičko pitanje. U pitanju je očuvanje i daljnja izgradnja mira. To podrazumijeva da institucije Evropske unije: Parlament, Vijeće Evropske unije i Komisija EU donesu stratešku odluku, do kraja 2022. godine o kandidatskom statusu Bosne i Hercegovine. Ubrzanje integracije Bosne i Hercegovine podrazumijeva i novi koncept uspostave parlamentarne većine, sa jasno definisanim programom većine. Program većine se oblikuje na temelju reformske agende čije provođenje vodi ubrzano do članstva u Evropsku uniju.

U referatu „Važnost društvenih vrijednosti za evropsku integraciju Bosne i Hercegovine“ prof. dr Ivo Komšić naročito ističe izuzetnu važnost vrijednosti bosanskohercegovačkog društva za evropsku integraciju Bosne i Hercegovine. Evropsko društvo se danas nalazi na prekretnici kao što se nekada nalazilo antičko društvo koje se organiziralo na principu *logosa* umjesto *mithosa*, na zakonu, a ne na moći i volji bogova kojima se klanjalo i prinobile žrtve. Ta antička prekretnica je omogućila svestrani razvitak starog društva u organizaciji države-polisa, ali i civilizacijski iskorak filozofije, prirodne znanosti, umjetnosti, kulture općenito. Da li smo danas sposobni za iskorake koji će evropsko društvo harmonizirati i stabilizirati, a ljude približiti jedne drugima bez obzira na sve razlike koje među njima postoje? Da li smo sposobni za globalno jedinstvo vrijednosti koje

Hans Kung naziva svjetski *ethos*? Odgovor na ovo pitanje nas upućuje ka brižljivoj i temeljitoj analizi društvenog stanja kome pripadamo. Pri tome, ne radi se samo o spoznajnom naporu nego i o sposobnosti razumijevanja. Danas je općeprihvaćena teza u socijalnoj znanosti da je društvo komunikacijska zajednica. Ovakva zajednica je zasnovana na višem obliku djelatnosti u kojoj se socijalna zbilja, ali i socijalni akteri tek izgrađuju. To znači da se identiteti socijalnih aktera i društava postižu tek u interakciji, preko drugoga. Za ovakvu interakciju potrebno je ne samo jezičko razumijevanje. Ukoliko se ulazi u socijalnu komunikaciju sa pretpostavljenim identitetima, tj. fiksnim i zatvorenim kulturnim i religijskim vrijednostima, komunikacija je u najmanju ruku otežana, najčešće nemoguća.

Identitetna svijest o sebi je rezultat ukrštenih perspektiva, ona se oblikuje u komunikaciji zasnovanoj na međusobnom priznanju. Zato pitanje o tome što utemeljuje identitete pojedinaca i naroda nalazi odgovor u teoriji komunikacije iz koje se tek oblikuju socijalni subjekti, odnosno stiču identiteti. Identitet nije pretpostavljen nego izgrađen u intersubjektivnosti. Ovaj proces izgradnje identiteta dat je u običajnom odnosu borbe za priznanje, za jednakošću. U dijalektičkom kretanju i odnosu potlačene i vladajuće svijesti dostiže se do novog, višeg stanja svijesti i novog odnosa – do građanske svijesti i građanskog odnosa kojim se prevladava nasilje i iskrivljena komunikacija. Građansko društvo je zajednica slobodnih ljudi koji u neprinudnoj komunikaciji sebe prepoznaju u drugome. Građanstvo je povijesno dostižuće koje je prošlo kroz represiju i uspostavilo neprinudnu intersubjektivnost. Komunikacija zasnovana na etničko-vjerskom ili nekom drugom ideološkom postulatu uvijek vodi u represiju jednih nad drugima iako se radi o esencijalističkim ili fundamentalističkim postavkama. Ovaj je zaključak jedan od najvažnijih rezultata moderne filozofije, koji nas dotiče i danas. On nam omogućuje drugačiji pristup pojmu identiteta i kulture koji se više ne razumijevaju kao rezultat interakcije usamljenih i samodostatnih subjekata (monada), nego kao rezultat obrazovanja, formiranja kao kultiviranja kroz komunikativno sporazumijevanje. U toj novoj perspektivi nije presudna refleksija o sebi nego „medij“, „sredina“ kojom se uspostavlja identitet. To je ona „sredina“ u kojoj pojedinci i narodi zadobijaju svoju egzistenciju. Drugim riječima, to je primarna zajednica u kojoj ljudi žive – obitelj, rod, pleme, narod, društvo - integrirana jezikom i radom. Preko simboličke komunikacije, rada (gdje spada i kulturno stvaralaštvo) i izvorne životne zajednice, pojedinačna i kolektivna svijest dostiže do egzistencije. Ovako shvaćeni identiteti se izgrađuju stvaralačkim radom, jezikom (simbolima) i društvenom interakcijom, jednom riječju kulturom. Može se reći da je kultura oblikovani duh naroda u jeziku, radu i interakciji, tj. društvu. Također, kultura nije samo njihova forma nego su oni i obrasci oblikovanja i djelovanja. Drugim riječima, kulturna dobra su oblikovana po principima jezika, rada i interakcije, zato su ona simbolička, materijalna i vrijednosna. Danas se svjetsko društvo ili evropska društva nalaze u fazi traganja za modelom socijalne kohabitacije. Problem je u tome što su ova društva izgradila svoje identitete kroz pretpostavljene kulturne i religijske vrijednosti, te im se proces kohabitacije s drugima pojavljuje samo kao proces asimilacije. Izlaz iz ove poteškoće najčešće se traži u kompromisu koji je moguć samo ukoliko se napuste esencijalistička (fundamentalna) stajališta. Međutim, gubitak ovog stajališta za njih je gubitak identiteta. Da bi se ovaj problem prevladao, prvi korak je upoznavanje i razumijevanje drugih kultura i religija, te priznavanje njihove različitosti, a ne izbjegavanje, zanemarivanje ili potiranje. Radi toga je bosanskohercegovačko društvo i njegove vrijednosti poučno i paradigmatično. Odlučujući utjecaj u formiranju simboličkih i kulturno-religijskih dobara i vrijednosti u BiH imala je jedna posebna društvena forma komunikacije i vrijednosti koje su iz nje proistekle.

Možemo utvrditi da je bosanskohercegovačko društvo formirano u jednoj vrsti izvorne socijalne interakcije. To znači da je ovo društvo predstavljalo jedan od izvornih tipova komunikativne zajednice. Kulturni identiteti u BiH, kao osnova etničko-nacionalnih identiteta, formirali su se u obrascima komunikativnog djelovanja, tj. kroz razumijevanje i uvažavanje. Komunikativna djelatnost ili proces intersubjektivnosti zasnovan je, zapravo, na razumijevanju (što pretpostavlja zajednički jezik) i na ispunjenim zahtjevima za važenje, što pretpostavlja međusobno priznanje socijalnih aktera, njihovo međusobno uvažavanje. Unutar ovih struktura jezika i priznanja odvijala se komunikativna djelatnost, odnosno socijalni proces. Identiteti socijalnih aktera, pojedinaca i naroda, potvrđivali su se i održavali u ovakvoj komunikaciji. Za bosanskohercegovačko društvo to je značilo da se ono formiralo u izvornoj međuetničkoj komunikaciji, sa posebnim oblikom identiteta. Ova posebnost se sastoji u tome što se identitet svake etničke zajednice formirao u mediju zajedničkog jezika koji je omogućio razumijevanje i u mediju zajedničke sredine (toposa) koja je omogućila uvažavanje, tj. suživot. Svaka etnička zajednica je u svome identitetu sadržavala drugu etničku zajednicu. Pojednostavljeno rečeno, narodi u BiH nisu živjeli jedni pored drugih u nekoj mehaničkoj svezi, nego zajedno, jedni s drugima. Drugi je bio dio identiteta i to drugi za koga se zna da je drugačiji i različit, ali upravo ova drugost i različitost je mogla potvrđivati i čuvati vlastiti identitet – njegovanje vlastitog identiteta je uključivalo čuvanje identiteta drugoga. To nije bio slučaj niti jedne druge etničke zajednice u Evropi. Evropska društva su bila zasnovana na jednoj etničkoj zajednici i druge su primali samo u mehaničkim svezama interesa. Zato te veze nisu nikada bile čvrste, nisu bile životne i njihova historija je uglavnom bila historija međusobnih borbi za prestiž, za prevlast, pri čemu se koristila i najstrašnja sredstva – progoni i genocid. Identitet, dakle, nije apstraktno samoodnošenje nekog subjekta koji se spoznaje, pojedinca ili kolektiva, nego tek rezultat priznanja drugog i odgovor na očekivanja tog drugog. To što jesmo kao pojedinci ili kao narodi postajemo postepeno živeći s drugima u interakciji. Tek kada nam se vrati očekivano ponašanje drugoga, možemo sebe izgrađivati kao racionalne osobe ili kolektive. Strukture identiteta, dakle, ne pripadaju samo nama, mi ih ne možemo sami održati, one imaju pulsirajuću formu i intersubjektivnu jezgru. Pojedinci ili narodi koji se ostvaruju odnošenjem samo na sebe, ostaju usamljeni, izolirani i uglavnom atrofiraju i propadaju. Identitetni procesi vode kroz mreže socijalnih pulsacija koje su posredovane jezikom, radom i zajedničkom životnom sredinom. Kulturne vrijednosti bosanskohercegovačkog društva nastale u samorazumijevanju i interakciji različitih etničkih zajednica, koje su čuvale jedinstvo tog društva sve do posljednjeg agresivnog rata na BiH, mogu poslužiti kao paradigma izgradnje multietničnosti evropskih društava. U približavanju BiH evropskim integracijama to treba biti naš ulog, ali i obaveza da sami revitaliziramo jezgru multietničnosti koja je ugrožena. Multietnički karakter bosanskohercegovačkog društva imao je čak ideološki karakter u svijesti pojedinaca i etničkih zajednica. Zapravo, radi se o tome da su posredujući elementi zajedništva – jezik, zajednička životna sredina, te običaji, kulturno stvaralaštvo i društvene vrijednosti proizašli iz toga, prekrili etničko-vjerske razlike i formirali jedinstven kulturni entitet. Svijest o razlikama nije bila razarajuća za društvo nego je bila integrirana u ideologiju zajedničkog kulturnog kruga kao posebnog bosanskog civilizacijskog dostignuća. Nažalost, danas se i kod nas čuje kako su vrijednosti pojedinih etničkih zajednica u BiH ugrožene evropskim kulturnim i demokratskim standardima. Na taj način mi sami demonstriramo da je temelj bosanskohercegovačkog društva kao civilizacijska kulturna tvorevina razoren i da smo izgubili kulturne sadržaje za evropsku integraciju. Jakim izjavama o opasnostima pred kulturnim standardima Zapada etničke zajednice se zatvaraju u svoje posebnosti, izoliraju od drugih u vlastitom društvu. Izolacija vodi

u nesigurnost i strah, u atrofiju, a drugi se proglašavaju neprijateljima. Evropske integracije su prilika da se sami vratimo svojim vrijednostima i da ih ponudimo Zapadu kao najvažniji naš ulog. Danas je to od presudnog značaja jer se svijet, Evropa posebno, suočio s novom geopolitičkom podjelom i kulturnim rascjepom. S jedne strane nude se vrijednosti „novih svetova“, ispražnjeni od kulturnih sadržaja i svedeni na političke obrasce moći i dominacije. S druge strane stoje vrijednosti i demokratski standardi Evrope i zapadnog svijeta sa svim svojim slabostima i proturječnostima. Bosanskohercegovačkog društvo i država moraju znati na koju stranu krenuti, gdje je perspektiva i u koje plodno tlo možemo udjenuti naše vrijednosti, a da ih ne izgubimo.

„Odnosi u regionu – otvorena pitanja i perspektive na evropskom putu Bosne i Hercegovine“ naslov je referata kojim se gospodin Miro Lazović, sa ovom iznimno važnom temom, predstavio skupu. Evropska i euroatlantska perspektiva BiH u kontekstu novih geopolitičkih odnosa pretpostavlja da je današnja BiH stabilna i funkcionalna država i da kao takva traga za svojom pozicijom unutar novog svjetskog poretka koji se stvara nakon Ruske invazije na Ukrajinu. Nažalost, naša država je daleko od toga. Niti je stabilna niti funkcionalna. Još uvijek se suočava sa mnogim problemima koje dosadašnje vlasti nisu uspjele prevazići. I kao takva, može biti samo trgovački pazar u eventualnim preslagivanjima geopolitičkih interesa između velikih svjetskih igrača. Nakon invazije Rusije na Ukrajinu svijet je u preslagivanju dosadašnjih odnosa. Dosadašnji svjetski poredak se mijenja. Svaka država se nalazi pred izborom. Izbor je svijet slobode i demokratije koji uz sve manjkavosti nudi sistem zapada ili svijet neslobode i autokratskog sistema koji provodi Ruska Federacija. Današnja konferencija se održava između dva važna datuma za našu državu. Prije dva dana u Dejtonu je 1995. godine parafiran DMS. Zaustavljen je rat i otvorena mogućnost da se u miru, političkim sredstvima traže rješenja kojima će se graditi stabilna, funkcionalna i demokratska država. Država punih ljudskih prava i sloboda na cijelom njenom prostoru. Nažalost, svjedoci smo da naše vladajuće političke stranke nisu bile sposobne da prevaziđu probleme iz prošlosti niti su bile spremne i sposobne da vode integrirajuću politiku kojom bi se povezale pokidane društvene veze između naših građana i naroda. Etničke podjele su učvršćene, a državne institucije slabe i nemoćne. Također, za dva dana obilježavamo Dan državnosti. Praznik koji se ne slavi niti obilježava u velikom djelu naše države. U entitetu RS taj datum se ne priznaje, a u dijelu države pod političkom kontrolom HDZ-a Dan državnosti BiH se na perfidan način ignoriše. Na mirovnoj konferenciji u američkoj državi Ohajo u gradu Dejtonu smo novembra 1995. godine dobili mir, ali smo dobili i BiH kao nedovršenu građevinu sa lošim i krhkim ustavnim temeljima na kojima konstantno podrhtava cjelokupna bosanskohercegovačka konstrukcija. Suočeni smo sa permanentnom krizom. Građani žive iz dana u dan, iz godine u godinu nadajući se boljem koje ne dolazi. Decenijama se razvlači sumorna sadašnjost koja ne nudi budućnost. Permanentna kriza je postala način našeg života. Danas se ona nalazi na vrhuncu. Čini mi se da je politička kriza ušla u završnu fazu koja će odrediti sudbinu BiH i budućnost njenih građana. Ideološko konfrontirani stavovi su u žestokom političkom sukobu (rješenje se mora pronaći, a može biti i negativno i pozitivno). Trenutno su agresivnije snage destrukcije i podjele bosanskohercegovačkog društva i države nego integralističke snage zajedništva i stabilnosti društva i države. To ne treba da čudi jer destruktivne politike koje su proizvele rat i agresiju na BiH su još uvijek prisutne. Raspad Jugoslavije je još u toku. Sjene velikosrpske politike, ili “srpskog sveta” što je jedno te isto, još lebde nad BiH, Crnom Gorom i Kosovom. Politički ciljevi su ostali isti – destruirati BiH, onemogućiti joj stabilnost i funkcionalnost, etnički kolektivizam ustavno učvrstiti, a građansku ideju marginalizirati i učiniti nemogućom. Ni po koju cijenu

ne dozvoliti formiranje bosanskohercegovačke nacije jer bi to, kako velikosrpski ideolozi govore, bio i definitivni kraj za „homogenizaciju srpskog sveta“. U rastakanju BiH, samo u drugačijoj formi i pristupu to čine i sadašnje vlasti u Hrvatskoj. Iz Hrvatske, kroz riječi njenog predsjednika Zorana Milanovića, često se čuju uznemirujuće riječi kojima se vrijeđa i omalovažava BiH. Za njega je BiH „invalid država“ koja teško može opstati bez brige i tutorstva susjeda, odnosno pomoći međunarodne zajednice. BiH kao građanska država je za njega neprihvatljiva. To je „podvala“ bošnjačke većine koja želi majorizirati hrvatski narod. I jedni i drugi, iz Beograda i Zagreba, ne prestaju se miješati u unutrašnje odnose naše države. To rade sa jasnim ciljem. BiH je potrebno etnički podijeliti i učiniti je zavisnom od Srbije i Hrvatske. Mijenjaju se samo izvršioc. Nekad su to bili Milošević i Tuđman, Karadžić i Boban, a danas su to Dodik i Čović. Iskustvo nas uči da kreatori rata ne mogu biti graditelji mira. Njihove politike moraju biti pobijeđene. Mora se stvoriti prostor za političku alternativu. Predstojeća godina je, po meni, ključna za budućnost BiH. Ili ćemo ostati u državi zarobljenoj etničkim okovima ili ćemo krenuti ka izgradnji države punih ljudskih sloboda i prava na njenom cijelom prostoru. Još davne 1996. godine prof. Esad Zgodić je izdao knjigu *Građanska država* u kojoj je zapisao „... od ishoda političkih borbi između totalitarnih etničkih koncepcija i građanskog koncepta vlasti ovisice ne samo sudbina BiH kao države nego i egzistencijalni opstanak bošnjaka kao naroda...“ I zaista je tako. Bošnjački narod ne može opstati bez države BiH, a država BiH teško može opstati bez građanskog koncepta vlasti. Na lošem ustavu afirmirane su i učvršćene etničke podjele. Etnonacionalisti na tim podjelama zasnivaju svoju moć. Danas je kod nas etnički nacionalizam sa dominacijom etničkih politika koje gaze ljudska prava i moralne principe bez čega je ljudski život nemoguć. Etnički nacionalizam razara sve što vrijedi. Etnički nacionalizam vodi nerazumijevanju, proizvodi nesporazume i sukobe, vodi uzajamnoj mržnji i ubijanju, a time i u zajedničku propast. Građani bi nakon tridesetogodišnjeg iskustva, apatije i beznađa konačno morali odbaciti te politike. Svaki fanatizam, nacionalni, ideološki, vjerski zaglupljuje i hipnotizira mase i pojedince. Za naše društvo i državu posebno je opasan nacionalni fanatizam. Nažalost, mi i danas, trideset godina nakon rata, živimo u zarobljenom društvu sa potrganim društvenim odnosima kao taoci etnonacionalističkih politika koje na postojećem lošem ustavnom i teritorijalnom rješenju grade svoju moć i učvršćuju svoju vlast. BiH je danas u najtežem političkom trenutku ili će regionalni i domaći protivnici, a ujedno i ruski igrači srušiti DMS i BiH uvesti u sukob i time se pokazati jačim i moćnijim od Vašingtona i Brisela ili će SAD i EU pokazati snagu da im se suprotstave i politički ih poraze. Da bi se to desilo u ovim teškim vremenima geopolitičkih preslagivanja kao odgovor Ruskoj invaziji na Ukrajinu i njihove težnje ka destabilizaciji Zapadnog Balkana mora uslijediti efikasan odgovor zapadnog svijeta. EU i SAD moraju djelovati jedinstveno. U odnosu prema BiH moraju usaglasiti svoje političke ciljeve i svoje pristupe. Prioritet je sprovesti presude Suda za ljudska prava iz Strazbura. Time se afirmiraju ljudska prava i slobode na cijelom prostoru države, a etničkim politikama oduzima moć. Na principima izgradnje BiH kao građanske države oduzima se i osnova za političko miješanje Srbije i Hrvatske u unutrašnje odnose u BiH. Na kraju želim reći da je BiH ogledalo Evrope. Naša država kao multietnička zajednica je egzemplar po kojem EU želi graditi budućnost evropskog prostora kao društva zajedničkih vrijednosti. U ovim turbulentnim geopolitičkim previranjima zapadni svijet bi morao ubrzanim putem otvoriti prostor za brz ulazak država Zapadnog Balkana u EU i NATO. Kandidatski status za članicu EU naša država bi morala dobiti što prije. U decembru ove godine je nagovještena ta mogućnost. Čak iako ne ispuni sve uslove koje stoje pred BiH Brisel bi nam trebao dati status kandidata, ako ne radi nas onda radi sebe jer u Bosni i Hercegovini EU brani svoje vrijednosti i principe na kojima

je izgrađena i na kojima opstaje i ako toga u Briselu nisu svjesni onda ni EU nema budućnost. Državnu imovinu, kao jedno od najvažnijih pitanja BiH, Naučnom skupu predočila je prof. dr Larisa Velić u izlaganju pod naslovom „Pravo na imovinu kao univerzalno pravo ljudskih prava ili izraz partikularnih interesa – Sporazum o sukcesiji/Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju“, naglasivši da je, kao poseban oblik vlasništva karakteristična po javnopravnoj prirodi odnosa subjekata i korištenja te imovine, s obzirom da obuhvata pokretne i nepokretne stvari koje su u rukama javne vlasti ali i da može obuhvatiti i javno dobro. Državna imovina je od presudnog značaja za teritorijalni integritet i suverenitet, te je potrebno da se poduzmu svi potrebni koraci kako bi se ova imovina sačuvala. Kada je riječ o pitanju imovine u inostranstvu, onda polazimo od Sporazuma o sukcesiji koji je potpisan 29. juna 2001. godine između Bosne i Hercegovine, Republike Hrvatske, Republike Makedonije, Republike Slovenije i Savezne Republike Jugoslavije, tj. pet suverenih ravnopravnih država sukcesora bivše Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije. Ovaj Sporazum se međutim ne primjenjuje direktno u susjednim državama, te je potrebno donošenje posebnih zakona ili zaključivanje bilateralnih ugovora, kako bi se ta imovina vratila. Ukoliko se ništa po tom pitanju ne poduzme, onda će fizička i pravna lica iz Bosne i Hercegovine, npr. u Hrvatskoj trajno ostati bez imovine. Naime, Republika Hrvatska je 2018. godine donijela Zakon o upravljanju državnom imovinom kojim je Ministarstvo državne imovine Republike Hrvatske dobilo ovlaštenje da raspolaže imovinom Bosne i Hercegovine na način da istu daje u dogoročni zakup odnosno najam na period do 30 godina. Ovo predstavlja faktičko izuzimanje nekretnina i to bez naknade. Bosna i Hercegovina bi svoja prava mogla zaštititi i na osnovu Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju potpisanog između Evropskih zajednica i njihovih država članica, s jedne strane, i Bosne i Hercegovine, s druge strane. Ovim Sporazumom je zagarantovana sloboda kretanja lica, robe, kapitala i usluga, što znači da postoji zabrana diskriminacije. S obzirom da se u Republici Hrvatskoj preduzeća iz BiH tretiraju na drugačiji način od preduzeća iz Republike Hrvatske, riječ je o diskriminaciji, te postoji mogućnost da se Bosna i Hercegovina obrati Vijeću za stabilizaciju i pridruživanje, te od njih traži konsultacije i odlučivanje. Odgovarajuća zaštita bosanskohercegovačkih nekretnina u Republici Hrvatskoj može se potražiti i na osnovu Sporazum o unapređenju i zaštiti investicija. Navedeni Sporazum reguliše zaštitu i unapređenje investicija u svakoj od država.

Prof. dr Lada Sadiković u referatu „Uloga Visokog predstavnika u Bosni i Hercegovini u evropskim i euroatlantskim integracijama“ skupu je posebno prezentirala važnost uloge Visokog predstavnika u Bosni i Hercegovini u evropskim i euroatlantskim integracijama, te istakla, da se Bosna i Hercegovina nalazi u povijesnom trenutku kada država, nad kojom je za vrijeme rata 1992 - 1995. počinjen sudski presuđeni genocid, obilježava 30 godina članstva u Ujedinjenim nacijama i 20 godina članstva u Vijeću Evrope. Definitivno je pravi trenutak, da u skladu sa redovnim ovlaštenjima iz Aneksa 10 Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini Visoki predstavnik krene u direktnu primjenu ustavnog instrumenta evropskog javnog poretka, a to je Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda koja je još davne 1950. godine ujedinila evropske države nakon Drugog svjetskog rata, i to na temelju zaštite ljudskih prava, vladavine prava i demokratskog načina upravljanja državama. U Aneksu 4 Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini u čl. 2(2) izričito se navodi, da je Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda direktno primjenljiva u Bosni i Hercegovini i ima prioritet nad svakim drugim pravom. To je jedini slučaj u svijetu da potpisivanje jednog međunarodnog ugovora Općeg okvirnog sporazuma za mir u BiH sadrži u

sebi obavezu usaglašavanja putem drugog međunarodnog sporazuma tj. Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda. U skladu sa načelom *pacta sunt servanda*, Visoki predstavnik bi u skladu sa svojim redovnim ovlaštenjima iz Aneksa 10 Mirovnog sporazuma trebao osposobiti državu Bosnu i Hercegovinu, za samostalno izvršavanje obaveza koje od nje zahtijevaju i Evropska unija i NATO. Važno je to, upravo, što država Bosna i Hercegovina već ima uputstvo za izvršenje neophodnih reformi koje je sadržano u Mišljenju Komisije za demokraciju putem prava tzv. Venecijanske komisije (2005) i Rezoluciji Vijeća Evrope 1513 (2006). Evropski parlament je tada naložio Bosni i Hercegovini da etničko predstavljanje zamijeni građanskim predstavljanjem, omogućiti efikasan način donošenja političkih odluka, te da izvrši preispitivanje teritorijalne organizacije države Bosne i Hercegovine u cilju njene potpune efikasnosti. Kako će država Bosna i Hercegovina izgledati nakon usaglašavanja sa Evropskom konvencijom za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda zavisit će od samog intenziteta izvršavanja preuzetih obaveza. Međutim, već sada možemo reći da će primjena evropskih vrijednosti u Bosni i Hercegovini dovesti, prije svega do njenog napretka, ali i punopravnog članstva kako u NATO-u tako i u Evropskoj uniji. Zaključno je posebno važno naglasiti, da Bosna i Hercegovina nije u mogućnosti da navedeno samostalno izvrši bez aktivne pomoći Visokog predstavnika, jer samo Visoki predstavnik može donositi odluke bez mogućnosti efektivnog pravnog lijeka, koja je Venecijanska komisija i nazvala „ovlaštenjima za vanredno stanje“ (*emergency powers*). Krajnje je vrijeme, da Visoki predstavnik kroz novu regionalnu politiku prema Zapadnom Balkanu, jačajući Bosnu i Hercegovinu, ojača i samu Evropu, te da Bosna i Hercegovina nakon 30 godina postane demokratska, ekonomska, socijalna i pravna država, koja će svojim građanima konačno omogućiti kako temeljna ljudska prava i slobode tako i svaki daljnji prosperitet.

„Euroatlantski put kao poticaj završetku neriješenih regionalnih odnosa“ naslov je izlaganja gospodina Straje Krsmanovića koji je naročito naglasio da je pripadanje Zapadu nesumnjivi put zemalja nastalih raspadom Jugoslavije. Pod Zapadom, dakako, podrazumijevamo ukupnost, ne samo geografskih, nego i ekonomskih, kulturoloških i savremenih civilizacijskih tekovina, zemalja koje su opredijeljene i koje su izgradile te odnose na temeljima liberalno-demokratskih društvenih vrednota. I to je, bez sumnje ideja vodilja svih naših država. Suprotstavljanje ovom putu od strane nekih naših političkih elita tek je gubljenje vremena i nažalost, resursa koje će biti teže nadoknaditi kasnije nego da smo to pripadanje ostvarili ranije, kada nam je svesrdno nuđeno. Kako smo došli u poziciju u kojoj se trenutno nalazimo? Autoritet te Partije izgrađen je u Drugom svjetskom ratu iz kojeg je Jugoslavija izašla kao pobjednik i na njemu je, u velikoj mjeri, građeno društvo međusobnog povjerenja, izbalansiranih međunacionalnih odnosa i snažne građanske orijentacije. Međunarodna pozicija te države gradila se na ravnoteži odnosa Istoka i Zapada, kroz Pokret nesvrstanih, što se činilo optimalnim izborom, ali je vrijeme pokazalo da je to možda bila ponajveća strateška greška Partije i Tita koji ju je predvodio. Epilog, dva najveća ostvarenja Josipa Broza: Jugoslavija i Nesvrstani, danas ne postoje! I jedno i drugo ostvarenje se i danas mogu smatrati plemenitim zamislima, ali i jedno i drugo su izgubili pozicije u novom prestrojavanju svijeta započeto devedesetih godina, padom Berlinskog zida, raspadom Sovjetskog saveza i Varšavskog pakta, i nešto ranije smrću Josipa Broza, što je bilo važno za razvoj unutrašnjih odnosa u Jugoslaviji. „Zaokret udesno“ društava nastalih na tlu Jugoslavije tim je drastičniji i opasniji što ga predvode etnonacionalisti čiji korijeni su u poraženim, fašizmu bliskim, snagama iz Drugog svjetskog rata. Tako da tzv. jugoslovenska desnica nije tek puka tradicionalistička građanska društvena orijentacija, poput takvih u zemljama zapadne Evrope, već je desnica opasnih namjera, sa dubokim fašističkim korijenima. Takve tvrdnje zorno potvr-

đuju tendencije izjednačavanja partizanskog i četničkog pokreta u Srbiji npr. usvajanje ustaškog pozdrava, imenovanje trgova i ulica fašističkih prvaka iz Drugog svjetskog rata u Hrvatskoj, te epigonsko ponašanje etnonacionalista u Bosni i Hercegovini, naročito onih bliskih Srbiji i Hrvatskoj, ali ni nemušta „odgovori“ etnonacionalista tzv. probosanskih snaga nisu daleko od sličnih tendencija ovih prvih. I zapravo, u tome je sadržana suština otpora tih elita euroatlantskim integracijama, a tu leži i odgovor zašto su euroatlantske integracije neminovnost i vjerovatno jedini izbor koji će doprinijeti saniranju međusobnih odnosa novonastalih balkanskih država i njihovu definitivnu upućenost u procese integracije njihovih društava u moderne tokove savremenog svijeta. Nove granice na Balkanu više niko neće iscrtavati, niti će tolerisati zahtjeve za njihovim uspostavljanjem. Uvjeren sam da to dobro znaju i oni koji ih učestalo prizivaju. Osim u nekim drastičnim svjetskim gibanjima koji bi se eventualno mogli desiti, a koje neki priželjkuju i nadaju im se, spremni da „zakolju vola za šniclu“, odnosno da žrtvuju mnogo, uključujući i svoje etnije, u ime kojih istupaju, zarad svog očuvanja na vlasti, odnosno zarad ostvarivanja vlastitih interesa i interesa uskog kruga naci-partijskog establišmenta kojim su okruženi. Ulaskom u euroatlantske procese sve bi se ovo drastično promijenilo. Jedinstveno evropsko tržište, Evropa bez granica, saobraćaj i svaka druga vrsta međusobnih komunikacija, oduzeli bi poluge moći malim feudo-nacionalistima koji više ne bi imali podršku kao što je danas imaju i koji bi završili u istorijskom ćorsokaku u koji su nas uveli i gdje nastoje da nas zadrže. I naročito važno je istaći da trebaju biti sigurni da im u budućem modernom svijetu, gdje nesumnjivo pripadamo, neće prolaziti nikakvi dražizmi, pavelićizmi i slični retrogradno-fašistički ideološki moduli, jer moderni svijet ih neće trpiti. Savremena Evropa je nastala prije svega na antifašizmu i uprkos stalnim nasrtajima koji i u njihovim društvima povremeno dižu glavu, ta i takva Evropa neće pristati na vraćanje unatrag.

Prof. dr Sakib Softić u referatu pod naslovom „Evropska i euroatlantska perspektiva Bosne i Hercegovine u kontekstu nametnutih izmjena izbornog zakona i ograničenih izmjena Ustava Federacije Bosne i Hercegovine“ posebno iznosi, da je Bosna i Hercegovina mala država. Male države nemaju budućnost ukoliko se ne udruže sa drugim državama. Bosna i Hercegovina nema previše mogućnosti za izbor. Ili NATO i Evropska Unija ili otvoreni Balkan. Većina stanovništva bi željela prema zapadu u NATO pakt i Evropsku uniju. Tamo se ionako nalazi trećina našeg stanovništva. Nakon nametnutih izmjena izbornog zakona BiH i ograničenih izmjena Ustava Federacije BiH, od strane Visokog predstavnika Kristijana Šmita, Bosna i Hercegovina nema evropsku perspektivu članstva u Evropskoj uniji, a nije je imala ni prije nametanja ovih izmjena. Što se tiče članstva u NATO paktu tu su stvari složene. Postoji obostrani interes za jačanjem saradnje u svjetlu globalnih dešavanja vezanih za Ukrajinu, ali smo daleko od punopravnog članstva u NATO-u. Odluke Visokog predstavnika udaljile su Bosnu i Hercegovinu od članstva u Evropskoj uniji. Profesor Softić je naglasio: „Ja bih nešto rekao o međunarodnom pravnom statusu Visokog predstavnika Šmita. On nije legalno izabran. Visokog predstavnika bira Upravni odbor CIK-a, a potvrđuje Savjet sigurnosti. Tako je to po međunarodnom pravu i tako je to bilo počevši od imenovanja Karla Bilta.“ Londonska konferencija za implementaciju mira od 8. i 9. decembra 1995. godine je na zahtjev država potpisnica odobrila imenovanje gospodina Carla Bildta za Visokog predstavnika. Dan nakon zaključenja Općeg okvirnog sporazuma Savjet sigurnosti UN-a usvojio je Rezoluciju Savjeta sigurnosti 1031 od 15. decembra 1995. koja se odnosi na implementaciju Mirovnog sporazuma za Bosnu i Hercegovinu. Tačkom 26 Rezolucije Savjeta sigurnosti je: *podržao uspostavljanje Visokog predstavnika, na zahtjev stranaka, koji će u skladu s Aneksom 10 sporazuma o civilnoj provedbi Mirovnog sporazuma, pratiti provedbu*

Mirovnog sporazuma i mobilizirati i, prema potrebi, dati smjernice i koordinirati aktivnosti uključenih civilnih organizacija i agencija, i slaže se s imenovanjem g. Carla Bildta za visokog predstavnika. A zašto je bila i još uvijek je potrebna suglasnost Savjeta sigurnosti za imenovanje Visokog predstavnika? Zato što je od samog početka jugoslavenske krize Savjet sigurnosti UN-a situaciju u bivšoj Jugoslaviji tretirao kao situaciju koja potpada pod poglavlje VII Povelje UN-a. To je situacija kad su međunarodni mir i sigurnost ugroženi ili je počinjen akt agresije. Prva rezolucija Savjeta sigurnosti koja se odnosila na jugoslavensku krizu, famozna rezolucija 713 od 25. septembra 1991. godine tretirala je tu situaciju u SFRJ kao ugrožavanje međunarodnog mira i sigurnosti koja potpada pod poglavlje VII Povelje UN-a. Od tada sve što se dešavalo na području bivše SFRJ dešavalo se pod nadzorom Savjeta sigurnosti. Savjet sigurnosti je upravljao situacijom putem svojih rezolucija. Tako je i spomenutom Rezolucijom Savjeta sigurnosti 1031 od 15. decembra 1995. godine potvrdio Opći okvirni sporazum i svima akterima dao smjernice kako da postupaju. Od tada Savjet sigurnosti prati implementaciju mirovnog sporazuma, produžava angažovanje multinacionalnih stabilizacionih snaga i odobrava imenovanje Visokog predstavnika. Tako je bilo sve do imenovanja Kristijana Šmita. Imenovanje Kristijana Šmita kao Visokog predstavnika nije legalno jer nije potvrđeno od strane Savjeta sigurnosti. Snaga njegovih odluka utemeljena je isključivo na pristanku adresata, odnosno, Kristijan Šmit je legitiman u Federaciji BiH dok RS ne priznaje njegov legitimitet. Ne vjerujem da će se usuditi donositi odluke koje zadiru u odnose u RS-a. Odluke od 2. oktobra 2021. godine o izmjenama Izbornog zakona i djelimičnoj izmjeni Ustava FBiH ne doprinose evropskom putu BiH, a možda je čak udaljavaju od tog puta.

Referat pod nazivom „*Obrazovni sistem u kontekstu evropskih integracija*“ skupu je izložila doc. dr Nerma Halilović-Kibrčić, ističući izuzetnu važnost obrazovnog sistema Bosne i Hercegovine u kontekstu evropskih integracija, sa posebnim akcentom na trenutačni etnički determinirani i segregirani sistem obrazovanja u Bosni i Hercegovini kao posljedice burne prošlosti koja je kreirana i vođenja s ciljem etničke kristalizacije i determinizma, a koja je započela raspadom Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije. Glavni izazov sa kojim se suočava Bosna i Hercegovina u poslijeratnom periodu jeste struktura sporazuma koja je sprječavala sve ove godine da se stvori moderna funkcionalna demokratija na putu ka Evropskoj Uniji. Bosna i Hercegovina je, za razliku od zemalja Evropske unije, država koja nema isključivu nadležnost u oblasti obrazovanja i iako se opredijelila za euroatlantski put, nije se opredijelila da način svog uređenja i prirodu funkcionisanja prilagodi zemljama Evropske unije, odnosno da u njihovim primjerima traži održiva i koncizna rješenja ustavnopravnog poretka. Dejtonski sporazum je stvorio decentralizovani, asimetrični i defektni sistem upravljanja u obrazovanju koji je totalno zanemario jedinstvo obrazovne politike, zajedničke ciljeve u obrazovanju, zajedničke vrijednosti, pozitivna i patriotska osjećanja za zemlju i domovinu. 90% potrošnje na obrazovanje izdvaja se za zaposlene ministre, državne službenike, nastavnike, direktore i nenastavno osoblje, u poređenju sa prosjekom EU od 77%. Obrazovanje u društvima nakon konflikta zasnovanog na etničkim podjelama predstavlja jako veliki izazov. Prije svega, škole u društvu nakon konflikta predstavljaju ideološka bojišta, gdje će se nastaviti tražiti „prava“ i osporavati „pogreške“ iz rata i voditi duge javne rasprave oko jezika nastave i izbora kurikuluma. Kao krajnja konsekvencija se umjesto nacionalne afirmacije dobiva nacionalna netrpeljivost i raskol koji perspektivno teži daljem produblivanju. Problem „dvije škole pod jednim krovom“ jedan je od najeklatantnijih primjera uplitanja politika kojima je u interesu da diskriminacija bude dio obrazovanja u BiH, a čiji su uskogrudni politički ciljevi jači i od sudskih odluka. Primjer diskriminacije se očituje i danas u

56 škola na 28 lokacija, unatoč presudi Vrhovnog suda FBiH o tome da dugogodišnja praksa razdvajanja obrazovnih institucija na osnovu nacionalne pripadnosti predstavlja etničku segregaciju đaka. Izvještaj Evropske komisije o napretku Bosne i Hercegovine iz ove godine navodi da je država u ranoj fazi pripremljenosti u oblasti obrazovanja i kulture. Nije bilo napretka u ovoj oblasti, jer Bosna i Hercegovina nije učestvovala u studijama PIRLS 2021 ni PISA 2022. Na posljednjem PISA testiranju iz 2018. godine BiH je zauzela 62. mjesto od 79. zemalja svijeta u najvećem globalnom istraživanju u obrazovanju (PISA), a svaki drugi testirani učenik ocijenjen je kao funkcionalno nepismen. Kada se napravi poređenje sa zemljama Evropske Unije jasno je da učenici i učenice u BiH, u dobi od 15 godina, već danas zaostaju za svojim vršnjacima iz evropskih zemalja za čak tri godine školovanja.

„*Rat u Ukrajini i implikacije po euroatlantsku budućnost Bosne i Hercegovine*“, referat je kojeg je predstavio viši asistent, MA Kenan Hodžić, naglasivši da je NATO recept dugoročnog mira, izgradnje države, međunarodne i nacionalne sigurnosti, da trenutno Bosna i Hercegovina sudjeluje u Akcijskom planu za članstvo (MAP), te je jedina država u tom statusu, nakon što su u članstvo primljene Sjeverna Makedonija u martu 2020. godine i ranije susjedna Crna Gora u junu 2017. godine. Posljednji samit u Madridu je slikovito pozicionirao BiH u odnosu sa NATO savezom. Bosna i Hercegovina ima status pretendenta za članstvo i jedina je zemlja partner NATO-a koja je pozvana na samit u Madrid, pored ostalih punopravnih članica. Rat u Ukrajini i brutalna barbarska eskalacija ruske vojne invazije i agresije na državu Ukrajinu uveliko je promijenila sigurnosnu dinamiku naše regije i ubrzala procese šireg i jasnijeg geopolitičkog i geostrateškog sagledavanja naše realnosti. Prije izbijanja rata u Ukrajini, skupština entiteta Republike Srpske najavila je namjeru da se povuče iz poreskog, pravosudnog i vojnog sistema Bosne i Hercegovine i umjesto toga uspostavi svoje. Snažna secesionistička osjećanja u Republici Srpskoj doveli su do paralize vlade i budžetskog zastoja. Ova blokada je ometala demokratski i ekonomski razvoj zemlje na nizu frontova. U zraku se osjećala ogromna neizvjesnost i bosanski lonac se podgrijavao krajnje neodgovorno od dezintegracijskih političkih faktora. To nas je podsjetilo da postoji rizik da se zamrznuti sukob može pretvoriti u rat punog razmjera preko noći. Mi koji živimo u Bosni i Hercegovini svjesni da je naš zamrznuti sukob bure baruta koje čeka da bude zapaljeno i da samo vojno prisustvo NATO-a može osigurati dugoročan mir i stabilnost. Stoga je i neutralnost BiH iluzija i zamka, jer kada pogledamo kontekst ekonomske isplativosti članstva u NATO-u, neutralnost uopće ne izgleda privlačno za bilo kakve veće investicije. Suštinska opasnost za Bosnu i Hercegovinu jest u tome što nema garancije da država neće biti napadnuta. Jasno je da do daljnjeg NATO ostaje jedini sigurnosno-politički kontekst u kojem bi se mogli pojaviti ozbiljni investitori u Bosni i Hercegovini. Također je jasno da put u NATO opstruiraju snage koje figuriraju i operacionaliziraju nastojanje Ruske Federacije da putem svojih proksija zaustave širenje Saveza u BiH. Takve aktere ekonomija Bosne i Hercegovine ne zanima i njihove namjere su retrogradne, opasne i u sferi viših interesa mijenjanja poretka u kojem se povlače nove državne granice i stvaraju nove države pod pokroviteljstvom Rusije.

Kako je međunarodni fokus na Ukrajini, ne smije se dozvoliti da dođe do odmotavanja mira u BiH. U odsustvu mehanizama odvratanja kolektivne sigurnosti kakvu nudi euroatlantski poredak kroz NATO misiju u EUFOR, BiH i konsekvatno Balkan, mogli bi završiti kao mjesto u kojoj je sigurnost nedokučiva i mračna. Prema istaknutom, NATO bi trebao pojačati svoje vojno prisustvo u Bosni i Hercegovini, uložiti resurse da poveća otpornost BiH. Za takve uticaje NATO svoj legitimitet direktno crpi iz Dejtonskog mirovnog sporazuma. NATO treba poslati dodatne timove koji će

predstavljati jaču preventivnu mjeru ruskim namjerama da pojača postojeće tenzije uzimajući u obzir dinamiku i ciljeve doktrine hibridnog rata. Suštinski, za sigurnost BiH od veće je važnosti proces euroatlantskih od evropskih integracija. BiH to zaslužuje i većina njenog stanovništva to očekuje, položila je sve ispite i očekujemo da NATO odredi termin dodjele diplome.

Podaci o autoru

Lada Sadiković, redovna profesorica, Fakultet za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije Univerziteta u Sarajevu. E-mail: lsadikovic@fkn.unsa.ba